

**Ung i Sandnes.
Rusbruk og fritidsmønstre**

RF-1998/281

Vår referanse: 723/824789	Forfattere: Jorunn-Elise Tharaldsen og Sverre Nesvåg	Versjonsnr. / dato: Vers. 1 / 09.12.98
Ant. sider: 24	Faglig kvalitetssikrer: Terje Lie	Gradering: Konfidensiell
ISBN: 82-7220-951-9	Oppdragsgiver(e): Sandnes kommune, kulturetaten	Åpen fra (dato): 18. januar 1999
	Prosjektittel: Ungdomskulturer i Sandnes	

Emner:

- * Ungdomstid som livsfase i et antropologisk/historisk perspektiv.
- * Ruspåte blant Sandnesungdommen sett i forhold til resten av landet og noen nærliggende kommuner.
- * Fritidsstiler blant ungdom, gutter og jenter, i Sandnes - relatert til bruk av alkohol, hasj og andre narkotiske stoffer.

Emne-ord:

Ungdom, rusbruk, fritidsmønstre

RF - Rogalandforskning er sertifisert etter et kvalitetssystem basert på NS - EN ISO 9001

Prosjektleder
Jorunn-Elise Tharaldsen

for RF - Miljø og næringsutvikling
Kåre Netland

Innhold

1	INNLEDNING	1
2	RUSMØNSTRE BLANT UNGDOM - GODER OG ONDER.....	3
2.1	Alkoholbruk	4
2.2	Bruk av hasj, marihuana og andre stoffer	7
3	ØYEBLIKKSBLIDER AV UNGDOMMERS LIVSSTIL	11
3.1	Hele ungdomsgruppen.....	12
3.1.1	“Driftere”	12
3.1.2	“Kulturfrikene”	13
3.1.3	“Blanda drops”	13
3.1.4	“De streite sportsfolka”	14
3.1.5	“Datanerdene”	14
3.2	Kjønnete ungdomsstiler?.....	15
3.2.1	Jentene.....	15
3.2.2	Guttene	16
4	OPPSUMMERING AV HOVEDTENDENSER	17
5	AVSLUTNING	18
6	LITTERATURLISTE.....	19

1 Innledning

“Ungdom er bare et ord”, sier Willy Pedersen i sin bok om ungdom, sosialisering og rusmiddelbruk (Pedersen 1998). Ungdom er et begrep som brukes om en livsfase mellom barn og voksen og som betegnelse på alle mennesker som er i denne livsfasen. Livsfasen ungdom, kan beskrives ut fra bestemte kjennetegn som i noen grad skiller den fra andre livsfaser, så som en spesielt intens tid for utvikling av egen identitet, løsrivelse fra oppvekstfamilie og nyorientering i forhold til nære sosiale fellesskap og samfunnet ellers.

Forskjellige mennesker i denne livsfasen, lever imidlertid under svært ulike betingelser og former sine liv på forskjellige måter. Ungdom kan derfor fort bli et begrep som dekker over ulikheter og bidrar til å skape fordommer om personer i denne fasen av livet. Med fordom mener vi at mennesker tillegges egenskaper ut fra den kategori de plasseres i og ikke ut fra hvordan de faktisk er. Dette kan selvfølgelig være egenskaper som bedømmes som både positive og negative.

For kategorien ungdom, ser vi dette spesielt tydelig. I vårt samfunn (som i de fleste både fortidige og nåtidige samfunn) tenkes det svært motsetningsfylt om begrepet ungdom. På den ene siden finner vi assosiasjoner om utvikling, frihet, mot, kreativitet, livslyst, vennskap. Ut fra slike betraktninger blir ungdom et ideal som barn søker fortest mulig og som en holder på lengst mulig inn i voksenliv og alderdom. På den annen side relateres ungdomstid til usikkerhet, selvestruktivitet, ødeleggelseslyst, og gjengmentalitet eller isolasjon. Ut fra et slikt tenkesett blir ungdom noe barn frykter og voksne tar avstand fra (og frykter). Ungdomstiden bør da vare kortest mulig og ungdom bør raskest mulig ta inn over seg den voksne ansvarlighet.

I tidligere tider var ungdomstiden både materielt og moralsk sett en svært risikofylt tid for samfunnet. Samfunnet (storsamfunn, lokalsamfunn og familier) var svært avhengige av at ungdom ble “loset” raskt og sikkert gjennom ungdomstiden inn i en moralsk ansvarlig og produktiv voksenrolle. Ungdomstiden er derfor ofte karakterisert som den liminale fase i et overgangsrituale. I den liminale fasen er personen verken underlagt de normer og forventninger som danner rammene om den tilstand en forlater (barndoms-tiden) eller de normer og forventninger som danner rammene for den tilstanden en skal loses inn i. Samfunnet kan tåle og tillate uansvarlig atferd i denne fasen fordi atferden rammes inn gjennom ulike typer ritualer. Konfirmasjonstiden var før det sterkeste rituale av denne karakter i vårt samfunn. Men også ungdomsfesten på lørdag, “gudskjelov-kvelden” som Prøysen kalte den, var et slikt “innrammingsrituale” (mellom yrke og helg).

Utviklingen i samfunnet har ført til at behovet for kvalifisering til en voksen produktiv rolle, har økt voldsomt. Samtidig er behovet for arbeidskraft kraftig redusert og fører til svært høy ungdoms-arbeidsledighet over hele verden. Og selv om Norge for tiden utgjør et ekstremt unntak når det gjelder behov for arbeidskraft, har heller ikke det norske arbeidslivet særlig behov for unge og uerfarne arbeidstakere. Den liminale fase, ungdomstiden, er derfor trukket svært langt ut i tid. Det er vanskelig å tenke seg

hvordan ritualer av den gamle typen skulle kunne ramme inn hele denne livsfasen. Russetiden er kanskje en av de få restene av en ellers ikke akseptabel atferd som blir ritualisert i tid og innhold (Sande 1995). Det ser imidlertid ut for at det er det uakseptable ved ritualet som utvikler seg, mens avgrensningene i tid og innhold taper terreng, også her.

Motsetningene mellom ungdomstid som ideal og trussel, er derfor stadig økende i vårt samfunn. Storsamfunnet, lokalsamfunnet og familiene blir rådløse i hvordan de skal kunne forholde seg til ungdomstiden på en konstruktiv måte.

Etterhvert som ungdomstiden har strukket seg ut i tid og nå varer i minst 10 år, får den mer og mer preg av en livsfase i sin egen rett, ikke bare en overgang mellom to livsfaser. Dette får også konsekvenser for hvordan ungdomstiden "forvaltes".

I tidligere tider var ungdomstidens stil en begynnende voksenstil. Til konfirmasjonen fikk en dress, hatt og frakk og skulle mest mulig ligne på voksne. Dermed tok en også raskt etter de voksne verdier og forventninger til hvordan livet burde leves. I en kjent engelsk bok av Paul Willis (1977), omtales en gruppe ungdommers liv som "learning to labour". Ungdommens opptreden i forhold til skole, venner og familie forstås ut fra den arbeiderklasse-bakgrunn de kommer fra og som de raskt sosialiseres inn i. En helt sentral uttrykksform i denne sosialiseringen, er å ta etter de voksne arbeidernes drikkevaner, f.eks. på fest og pub.

På 60- og 70-tallet kom "ungdomsrevolusjonen" der mange ungdommer stilte spørsmål ved voksensamfunnets verdier og forventninger om det gode liv. Også her ble rusmiddelbruk en av de viktigste måtene å uttrykke opposisjon på (sammen med en annen seksualmoral, musikk- og klesstil). Og det var ikke nok å bare drikke mer enn de voksne, selv om også det var tilfelle. Enda mer virkningsfullt var det å bruke andre typer rusmidler, tillagt en helt annen mening enn alkoholen. Men det er verdt å merke seg at hele "opprøret", i den grad det var et opprør, hele tiden relaterte seg til voksensamfunnet. Opposisjon krever opposisjon **mot** noe, noe som paradoksalt nok fører til at relasjonene **mellom** ungdom og voksne vedlikeholdes. Ungdommene var egentlig svært nær opp til voksensamfunnets verdier og forventninger, riktignok i en periode i opposisjon til det, men ikke i motsetning til det.

Ut over på 80- og 90-tallet ser vi en mye mer sammensatt utvikling i den store og uensartede ungdomsgruppen. Vi kan se minst tre typer stil og ungdom som både veksler mellom disse stiltypene og former ulike kombinasjoner av dem. For det første ser vi fremdeles de samme sterke tendensene til rask sosialisering inn i ulike voksenverdier og forventninger. Men etterhvert er også voksenverdenen mer sammensatt og uforutsigbar. Dermed finnes det i liten grad en gitt sosialisering-vei inn i voksenverdenen, slik som for Willis sine ungdommer.

For det andre finnes det ulike typer opposisjons-stiler relatert til voksenverdenen. Det kan være i opposisjon til den nære familie, til lokalsamfunn eller til storsamfunnets politiske og kulturelle standarder. Fremdeles vil rusmiddelbruk som voksensamfunnet fordømmer, gi et sterkt uttrykk for slike opposisjons-stiler, enten det er ungdom på kant med familien, lokalsamfunnet eller ungdom i opposisjon mot materialisme og miljø-ødeleggelser (Pedersen, 1998).

I tillegg til disse stilene har det også utviklet seg stiler som verken er forskudd på eller opposisjon til voksenliv. Det er stiler som ikke relaterer seg til voksenverdenen i det hele tatt. De er snarere unike uttrykk for ungdom som en egen livsfase. Slike stiler kan vi knytte spesielt til alt som har med ungdoms konsum å gjøre; klær, musikk, fritidsaktiviteter, matvaner og rusmiddelbruk. Slike stiler skifter svært raskt. De er nært knyttet til en genuin kulturell kreativitet som følge av kryssende impulser fra ungdomsmiljøer i hele verden. Men de er også skapt og båret fram av kommersielle interesser som er med på å forme og utnytte de stiler som hele tiden skapes og endres. Også her er rusmiddelbruk sterke stil-uttrykk, enten det nå er bølger av nye rusmidler (f.eks. ecstasy), gamle rusmidler i nye innpakninger (f.eks. rusbrus) eller gamle rusmidler tillagt ny mening (som f.eks. mye av dagens hasjbruk).

Ulike ungdommer finner sammen i stiler som både kan være rendyrking av en stil i en periode, stadige vekslinger mellom stilarter eller nye kombinasjoner av stilarter. Bruken av rusmidler i sammenheng med disse ofte raskt skiftende stil-fellesskapene (Maffesoli 1996), er en svært viktig del av ungdoms forvaltning av eget liv. For det første blir rusmidlene tillagt så mye mening at de blir en av de viktigste måtene å uttrykke sin aktuelle stil, identitet og fellesskaps-tilhørighet på. For det andre er akkurat rusmiddelbruken noe av det som på den ene siden kan gi en reelt positiv opplevelse av egen identitet og fellesskap og på den andre siden kan føre til alvorlige akutte skadevirkninger som vold eller ulykker og mer langsiktige livsproblemer knyttet til kriminalitet, misbruk og psykiske lidelser. Rusmiddelbruk som del av skiftende livsstils-identiteter og fellesskap, er derfor svært viktig å studere, om vi skal forstå ungdoms livssituasjon og måter å forme sine liv på.

På bakgrunn av denne noe mer analytiske innledningen om ungdomstid, skal vi derfor gjøre et forsøk på å begrepsfeste hvilke fritidsstiler (hvor rusbruk inngår som en av flere aktiviteter) som finnes blant ungdom i Sandnes. Begrepsfestingen skjer på bakgrunn av ungdomsundersøkelsen "Ung i Sandnes", som ble gjennomført av kulturetaten i Sandnes kommune i samarbeid med NOVA, november 1997. Deltakerne i undersøkelsen utgjør elever i 8.-10. klasse og på grunnkurs, og hadde en svarprosent på 89 (2542 elever). I bunn for vår analyse ligger vårt syn på ungdomstid som en *omskiftelig, identitetsskapende og søkende* tilværelse. Fritidsstilene vi etterhvert kommer til å identifisere blir derfor ikke å regne for mer enn *øyeblikksbilder*. Før vi går løs på disse livsstilene, gjør vi imidlertid en noe mer generell tilnærmingen til ungdommens bruk av ulike rusmidler (alkohol, hasj og annen narkotika) relatert til kjønn, alder og i noen tilfeller bosted.

2 Rusmønstre blant ungdom - goder og onder

Tenåringsdrikking og, i enda sterkere grad, tenårings eksperimentering med narkotiske stoffer oppfattes og relateres av de aller fleste til problematferd, og det til tross for rusmidlenes (særlig alkoholens) utbredelse og popularitet. De lysere sidene ved rusbruk blir sjeldnere fremhevet, og man ser dermed bort i fra de eventuelle positive formål den måtte tjene i ungdommers liv. Folk flest forbinder imidlertid fest, hygge og god stemning med rusbruk. Stressreduksjon, psykisk velvære og følelse av generelt

velbehag blir også relatert til bruk av små eller moderate mengder alkohol (Baum-Baicker 1985:302 etter Pape 1996:99-100). Pape relaterer eksempelvis ungdommers utprøving av alkohol til en form for sunn grensetesting og etablering av selvstendig identitet. Senere studier har, ifølge henne, også fokusert på hva som kjennetegner den 'uproblematisk gruppen', og da tenker man på den lavtforbrukende eller avholdende ungdomsgruppen, hvor man finner at disse ofte har et "uforløst avhengighetsforhold til egne foreldre", og i egne studier finner hun at "ekseperimentering med alkohol i midten av tenårene er knyttet til god psykososial fungering hos unge menn" (Pape:104). Det ser også ut for at man blant den alkoholdrikkende delen av ungdommene generelt sett finner de mest sosialt aktive, best tilpassede og populære ungdommene (Pape 1996).

Rusbruk har imidlertid også sine veldokumenterte negative sider, spesielt med tanke på rusbruk blant ungdom. Sammenhengen mellom ungdoms rusbruk og aggressiv/utagerende atferd er velkjente. Skader, ulykker, og vold utgjør mørkesider ved denne problematikken i tillegg til de skader omfattende og vedvarende alkoholbruk kan påføre egen helse. Ifølge Pape er ungdom som bruker cannabis spesielt utsatt. Cannabisbruk viser en sterk sammenheng med tidlig alkoholdebut, høyt alkoholkonsum og høy forekomst av problemer relatert til drikking (Pape 1996, se også Pedersen 1998).

Smith-Solbakken og Tunglands studie "Ille og gal" (1996) finner og vektlegger også andre og mer ufarlige sider ved ungdommers rusbruk. De demonstrerer blant annet hvilken funksjon det de kaller 'spleiselaget' har med tanke på distribusjon og bruk av hasj blant narkomane spesielt og ungdom generelt. For ungdommenes del forsynte 'spleiselaget' 30-40 ungdommer med hasj til festbruk. Bare et par av disse hadde direkte kontakt med pusherne og noen flere (5-6) var med på spleisingen. De aller fleste av ungdommene utgjorde gratispassasjerer som smårøykte når anledningen bød seg, og som i liten grad opplevde tilhørighet til noe rusmiljø. Hajsryykingen representerte her en noe avgrenset flørt i ungdomstiden. En flørt som heller ikke førte med seg konsekvenser i form av avhengighet for fremtiden (1996:240). En nylig gjennomført studie av rusbruk blant studenter på UiOⁱ viser også at så mange som 1/3 av de spurte har prøvd narkotika, mens få har prøvd noe sterkere enn hasj (Rogalands Avis 29.10.98).

2.1 Alkoholbruk

Den norske rusmiddelstatistikken (1997)ⁱⁱ viser grovt sett at gjennomsnittlig alkoholforbruk blant ungdom (15-20 år) har gått noe ned - guttene har hatt en liten nedgang, mens jentene har hatt en oppgang. Gutter drikker i gjennomsnitt mer enn jenter på tilsvarende alder, og ungdommen debuterer med alkohol noe senere enn før. Med narkotikaforbruket er det imidlertid annerledes. Den mest markante endringen er at andelen som oppgir å ha brukt cannabis, hasj eller marihuana har steget fra 8 % i 1990 til 13,4 % i 1997. Samtidig har man registrert en viss bruk av ecstasy i denne aldersgruppen. Osoulungdommen - som i denne rusmiddelstatistikken får et spesielt fokus - skiller seg ikke fra landet ellers med tanke på alkoholbruk, mens narkotikabruken - for de fleste stoffers vedkommende - viser en høyere bruk i Oslo versus resten av landet (Rusmidler i Norge 1997).

Sandnesungdommen skiller seg ikke vesentlig fra landsmønsteret. Alkoholbruken kan se ut som om den er på vei nedover. Andelen ungdom som drikker ukentlig og nesten aldri har sunket fra 1987 til 1997 med henholdsvis fra 8 % til 6 % og fra 72 % til 67 %, mens andelen av de som drikker månedlig har økt fra 20 % til 27 % (Ung i Sandnes 1997:84).ⁱⁱⁱ Debutalderen i Sandnes kjenner vi ikke til, men jo eldre man blir, jo mindre er sjansen for at man er avholden og jo større er sjansen for at man drikker ofte.

Alkoholbruk etter bosted

Bildet nyanseres og kompliseres betraktelig dersom vi ser på alkoholbruk etter hvor ungdommen bor i kommunen (se tabellen nedenfor). Hana og

Tabell 1: Grad av alkoholbruk etter bosted

		Grad av alkoholbruk		
		Aldri smakt/drikker nesten aldri	Drikker moderat/mye	Totalt
Bosted	Hana	56,2%	43,8%	100,0%
	Lura	66,3%	33,7%	100,0%
	Austrått	73,4%	26,6%	100,0%
	Sandved	76,4%	23,6%	100,0%
	Ganddal	73,3%	26,7%	100,0%
	Stangeland	70,5%	29,5%	100,0%
	Riska	72,3%	27,7%	100,0%
	Sviland/Høle	71,4%	28,6%	100,0%
	Figgjo	66,7%	33,3%	100,0%
	Trones og Sentrum	66,8%	33,2%	100,0%
	Soma/Malmheim	75,0%	25,0%	100,0%
	Annen kommune	37,4%	62,6%	100,0%
Totalt		67,5%	32,5%	100,0%

ungdommene som kommer fra annen kommunen har minst andel avholdne/nesten aldri drikkende - de ligger under gjennomsnittet/totalen (se nederst i tabellen). Ellers ser vi at forholdsvis mange steder oppgir over 70 % av ungdommene at de aldri har smakt/nesten aldri drikker: Austrått, Sandved, Ganddal, Stangeland, Riska, Sviland/Høle og Soma/Malmheim. Hana og de som har oppgitt en annen bostedskommune ligger med sine henholdsvis 43,8 % og 62,6 % også med de høyeste andelen for de som drikker moderat eller mye. Sandved og Soma/Malmheim finner vi i den andre ytterkanten med henholdsvis 23,6 % og 25 % som sammenlagt drikker moderat/mye.

Alkoholbruk i Sandnes i forhold til landsgjennomsnittet

Ifølge landsgjennomsnittet hadde 84 % av all ungdom drukket alkohol noen gang uavhengig av kjønn og alder. En større andel jenter hadde drukket - 85 % mot 81 % for guttene -, og andelen som har prøvd alkohol blir naturlig nok større jo eldre man blir (se også Pedersen 1998). Andelen som noen gang har drukket på Hana ligger derfor *under* landsgjennomsnittet, men kommer altså allikevel verst ut blant områdene i Sandnes. Sammenlikningene blir imidlertid riktigere om vi sjekker de samme *aldersgruppene* opp mot hverandre.^{iv} Vi finner da for Sandnes sitt vedkommende at 79 % av alle 15 åringer har prøvd alkohol og at hele 88 % har drukket om de er 16 år eller over.^v På landsbasis har 73 % av 15/16-åringene og 87 % av 17/18-åringene noen gang drukket alkohol (Rusmidler i Norge 1997:138). Så i forhold til alkoholbruk blant 15-16-åringer kommer Sandnes dermed noe dårligere ut enn landsgjennomsnittet.

Alkoholbruk etter kjønn

Mønsteret på landsbasis for bruk av alkohol viser at gutter generelt sett drikker *mer* enn jenter - målt i liter ren alkohol (Rusmidler i Norge 1997:139). Om vi kaster et blikk over på våre nabokommuner Hå og Stavanger finner vi også at guttene drikker *mer enn* jentene, når de drikker. I Stavanger drikker for øvrig *like mange* jenter som gutter alkohol, mens i Hå drikker guttene også *oftere* enn jentene.

Tabell 2: Alkoholbruk etter kjønn

		KJØNN			
			Gutter	Jenter	Totalt
Har du noen gang drukket øl, vin eller brennevin?	Aldri	Andel	25,3%	27,3%	26,3%
	Såvidt smakt	Andel	40,3%	37,9%	39,1%
	1 gang pr. mnd.	Andel	13,9%	16,1%	15,0%
	2-3 ganger pr. mnd.	Andel	11,4%	12,8%	12,1%
	Ca. 1 gang pr. uke	Andel	6,6%	4,5%	5,5%
	Mer enn 1 gang pr. uke	Andel	2,5%	1,5%	2,0%
Totalt		Antall	1220	1251	2471
		Andel	100,0%	100,0%	100,0%

For Sandnes sin del kan vi ikke spore noen entydige forskjeller mellom kjønnene etter alkoholbruk. Vi vet ikke noe om hvor mye/lite ungdommene drikker når de drikker, bare hvor ofte/sjelden de gjør det.

En litt større andel jenter enn gutter har aldri drukket, en større andel gutter enn jenter drikker nesten aldri alkohol, flere jenter enn gutter drikker moderat, mens en større andel gutter enn jenter drikker ofte.

2.2 Bruk av hasj, marihuana og andre stoffer

Bruken av hasj, marihuana og andre narkotiske stoffer har også gjort sin inntreden blant ungdom i Sandnes - som i landet ellers. Til tross for at det gjerne fokuseres sterkere og mer negativt på bruken av disse rusmidlene enn den langt mer omfattende bruken av alkohol, viser mange nyere rusundersøkelser at langt de fleste ungdommer har lett tilgang på stoffet. Det ser heller ikke ut for at det kun er marginaliserte/avvikere som befinner seg i brukergruppen. Hasj- og annen narkotikabruk ser derfor ut til å ha blitt en integrert del av dagens ungdomskulturer (Hegna og Vestel 1997). Vi skal her se på ungdommenes tilgang på og bruk av disse stoffene, samt sammenhengen mellom bruk av alkohol, hasj og andre narkotiske stoffer.

Gjennomsnittlig 12 % (totalt 204 personer) av Sandnesungdommen har de siste 12 månedene brukt hasj/cannabis/marihuana (heretter kun betegnet som 'hasj'), og sjansen for å bruke stoffet øker med alderen. Vi finner en jevn stigende tendens etter klasstrinn og alder, men andelen brukere blant 9. og 10.klassinger er like stor. For de som går på grunnkurs & VK 1, har hele 17 % brukt hasj/marihuana de siste 12 månedene, dvs. nesten hver 5. ungdom.

Hasjbruk etter alder

Om vi ser på sammenhengen mellom bruk av hasj og alder ser fordelingen ut som i tabellen nedenfor.

Tabell 3: Grad av hasjbruk etter alder

		ALDER					Totalt
		11-13	14	15	16 år og Over		
Grad av hasjbruk	Avholden	Andel	97,5%	94,3%	91,8%	84,6%	91,7%
	Moderat	Andel	1,6%	4,0%	5,3%	7,5%	4,7%
	Ofte	Andel	,5%	1,0%	1,5%	4,9%	2,1%
	Veldig ofte	Andel	,5%	,8%	1,5%	3,1%	1,5%
Totalt		Antall	631	505	607	680	2423
		Andel	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Over halvparten av de som har brukt hasj ofte/veldig ofte^{vi} befinner seg i den eldste aldersgruppen, henholdsvis 51 (ofte) og 40 personer (veldig ofte). Blant de yngste finner vi den største gruppen avholdne (97,5 % av alle 11-13 åringer har aldri prøvd hasj).

Hasjbruk og karakterer

Om vi ser på forholdet mellom grad av hasjbruk og gjennomsnittskarakter i norsk, matte og engelsk, finner vi en nokså sterk negativ korrelasjon.^{vii} Dette skulle indikere at jo oftere du brukere hasj/marihuana, jo større skulle sjansen være for at du havner i gruppen med svake gjennomsnittskarakterer. Relasjonen kan selvsagt også tenkes motsatt; har man svake karakterer i utgangspunktet er sjansen større for at man i det hele tatt begynner å røyke hasj. Tendensen er ikke helt entydig, men tydeligst blant de som

får svake karakterer. Blant de avholdne får 20,2 % svake karakterer mot 60,6 % hvis du bruker hasj veldig ofte. Det er imidlertid ikke alle ‘veldig ofte’-røykende som får dårlige karakterer. Hele 18,2 % av de som har brukt hasj veldig ofte siste året, fikk gode karakterer, mot 26,7 % av de som er avholdne.^{viii} Dette skulle tyde på at det ikke bare er de “ressurssvake” man finner blant hasjrøykerne, noe som også stemmer vel overens med de studier Pedersen har gjort av Osoulungdommen. Han finner at ungdommer fra Oslo vest har en økende bruk av hasj, og at rekrutteringsbasen generelt sett er trukket noe mot de høyere klasser. Dette betyr imidlertid ikke at de dropper ut og havner på noen avvikerkarriere. Når tiden krever det, viker ofte villskapen for ansvarligheten (Pedersen 1998).

Tilgang på hasj

Sandnesungdommen har lettere tilgang på hasj/marihuana nå enn de hadde for 10 år siden. Andelen som tror de ville klare å skaffe seg hasj/marihuana i løpet av 2-3 dager, har steget fra 24 % i 1987 til 40 % i 1997. Andelen som ikke vet eller ikke tror de ville klare det, har naturlig nok begge sunket (Ung i Sandnes 1997:89). At nesten 40 % av ungdommene har tilgang til stoffet, sier ganske mye om dets “normalitet” og spredning, men sier oss lite om hvilken mening eller betydning det har i de fleste av ungdommenes liv.

Bruk av andre narkotiske stoffer

En svakhet med undersøkelsens spørreskjema er at man ikke har skilt mellom ulike andre narkotika enn hasj, men slått alt sammen i et spørsmål: Ungdommene ble bedt om å svare på hvor ofte de hadde “brukt andre narkotiske stoffer som kokain, LSD, ecstasy, amfetamin, heroin eller noe annet - de siste 12 månedene”.

Tabell 4: Bruk av annen narkotika

	Antall	Prosent	Gyldig prosent
Har ikke brukt	2309	90,8	96,9
Ja, har brukt	75	3,0	3,1
Totalt	2384	93,8	100,0
Manglende svar	158	6,2	
Totalt	2542	100,0	

Vi ser av tabellen at andelen som ikke har svart på spørsmålet om slik narkotikabruk er forholdsvis stor, 6,2 %, eksempelvis større enn de som rapporterer bruk. Dette får konsekvenser for tolkningen av narkotikabruken, og tolkningsløsningene kan være forskjellige. Vi kan eksempelvis gå ut fra den manglende svarprosenten er noenlunde normalfordelt, fordelt rundt sitt gjennomsnitt, den hyppigst forekommende verdien etc., eller vi kan anta at frafallet skyldes en underreportering fra ungdommenes side. Uansett hva som er riktig, kan leseren videre ha in mente at *minst* 3 % av ungdommene har brukt andre narkotiske stoffer de siste 12 månedene.

Bruk av annen narkotika etter alder

Som med alkohol og hasjbruk, ser vi også at sjansen for å ha brukt andre narkotiske stoffer øker med alder eller som nedenfor - med klassetrinn.

Tabell 5: Bruk av andre narkotiske stoffer etter klassetrinn^{ix}

		Klassetrinn			
		8. klasse	9. klasse	10. klasse	Gr.kurs & VK I
Grad av bruk - andre narkotiske stoffer	Avholden	587	461	579	680
		98,3%	97,1%	97,3%	95,4%
	Moderat ^a	4	6	7	14
		,7%	1,3%	1,2%	2,0%
	Ofte ^b	1	3	4	5
		,2%	,6%	,7%	,7%
	Veldig ofte ^c	5	5	5	14
		,8%	1,1%	,8%	2,0%
Totalt		597	475	595	713
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

a. Brukt 1 gang.

b. Brukt fra 1-5 ganger.

c. Brukt fra 6 til mer enn 50 ganger

På grunnkurs og VK I har 4,6 % av ungdommene brukt annen narkotika, mot 1,7 % av 13-åringene. Totalt dreier dette seg om 75 personer, og 33 av disse befinner seg på videregående (Gr.kurs eller VK I).

Samvariasjon mellom bruk av ulike rusmidler

En sammenheng som er sterkere enn forholdet mellom narkotikabruk og alder/klassestrinn, er imidlertid forholdet mellom alkohol- og bruk av annen narkotika. Dette gjelder også for alkohol og hasjbruk. Jo oftere du drikker, jo større er sjansen for at du har røkt hasj eller brukt et annet narkotisk stoff. Det samme forholdet finner vi mellom hasj- og annen narkotikabruk. Tendensen er derfor heller lei - mye av det ene går sammen med mye av det andre. Av de som drikker mer enn 1 gang i uken er det over 70 % som har røkt hasj og over 50 % som har brukt andre narkotiske stoffer de siste 12 månedene. Det er også i disse gruppene man finner de som bruker mye/mest. 99,3 % av de som aldri har brukt hasj/marihuana har heller aldri brukt andre narkotiske stoffer, noe som for øvrig innebærer at 16 personer (0,7 %) som *aldri* har røykt hasj/marihuana *har brukt andre narkotiske stoffer*.^x Disse 16 personene bryter med andre studier og teorier omkring sosialisering inn i rusbruk, standardstier og springbrett (se nærmere i Pedersen 1998 om dette). De demonstrerer at noen ungdommer debuterer direkte på bruk av andre narkotiske stoffer enn hasj, noe som kan henge sammen med prisutvikling og lettere tilgang på enkelte stoffer - som f.eks. heroin og ecstasy. Barrierene for å teste ut narkotiske stoffer synker antakelig også når innpakningen blir mer "spiselig", som i tilfellene med en ecstasypille eller å røyke heroin.

Og som tidligere forskning viser; sammenhengen mellom kriminalitet/voldsutøvelse^{xi} og bruken av hasj eller andre narkotiske stoffer er sterk. Ifølge Pedersen (1998)^{xii} har

det vært vanskelig å finne klare årsaker til dette fenomenet, og han støtter seg til to mulige tolkninger: Mye kan tyde på at hasjbruk gir økt risiko for slike problemer, men det kan også være et uttrykk for at sårbare og marginale grupper trekkes mot hasjmiljøene (Ali og Christie 1994 etter Pedersen 1998:115).

Om vi sjekker for kjønn, finner vi også at en større andel gutter enn jenter har brukt andre narkotiske stoffer. Guttene havner dårligere ut enn jentene i alle kategorier (jf. Bakken 1998:130, Hegna og Vestel 1997, Hegna 1996).

Bruk av andre narkotiske stoffer etter bosted

Tabellen nedenfor demonstrerer hvor store andeler som bruker annen narkotika (hvor ofte/sjelden) etter hvor de bor i kommunen.

Tabell 6: Narkotikabruk etter bosted

		Grad av narkotikabruk				Totalt
		Avholden	Moderat	Ofte	Veldig ofte	
Bosted	Hana	98,0%	,7%	1,0%	,3%	100,0%
	Lura	95,3%	1,9%	1,2%	1,6%	100,0%
	Austrått	98,6%	,5%	,5%	,5%	100,0%
	Sandved	99,4%	,6%			100,0%
	Ganddal	96,3%	,9%	,9%	1,9%	100,0%
	Stangeland	97,0%	1,2%	,6%	1,2%	100,0%
	Riska	95,6%	2,5%		1,9%	100,0%
	Sviland/Høle	95,7%	1,1%	1,1%	2,1%	100,0%
	Figgjo	96,3%	1,2%	1,2%	1,2%	100,0%
	Trones og sentrum	97,1%	1,7%	,6%	,6%	100,0%
	Soma/Malmheim	98,7%			1,3%	100,0%
	Annen kommune	96,2%	1,9%		1,9%	100,0%
Totalt		97,0%	1,3%	,6%	1,1%	100,0%

Det som faller oss først i synet er den store gruppen avholdne, med et gjennomsnitt på 97 % (se totalen nederst til venstre). Lura, Ganddal, Riska, Sviland/Høle, Figgjo og de som har oppgitt bosted som “annen kommune” plasserer seg imidlertid under dette gjennomsnittet; dvs. andelen som noen gang har brukt annen narkotika i løpet av de siste 12 månedene er større på disse stedene enn gjennomsnittet. Blant de som bruker annen narkotika veldig ofte finner vi de største andelene på Riska, Ganddal og Lura, mens Hana, Lura og Ganddal har størst andeler ‘ofte’-brukere (Riska har ingen som havner i kategorien ‘ofte’). På Soma/Malmheim er man enten avholden eller storbruker og Sandved skiller seg ut som et sted med ingen ‘ofte/veldig ofte’ brukere.

Bruken av andre narkotiske stoffer etter bosted gir oss kun et bilde av hvor mye/lite narkotika de unge bruker etter hvor de bor i kommunen. Den sier oss ingenting om hvilke fellesskap rusbruken opptrer i, når det brukes, samt hvor mye. Vi vet videre at

sentrumsvanking ('å dra til nærmeste by eller sentrum') og andre fritidstrender har sammenheng med både alkohol- og hasj-/narkotikabruk.

Vi skal i neste hoveddel se at verken alkohol eller narkotika - generelt sett - er mer brukt blant ungdom som måtte befinne seg "down and out". Alkoholen og stoffene ser ut til å ha brukere som går i de aller, aller fleste ungdomsmiljøer, selv om vi må huske på at det ikke er så mange brukere totalt. Vi vil derfor videre fokusere på hvordan rusvanene til ungdom i Sandnes, går sammen med andre sider ved ungdommens livsstil, så som fritidsvaner og forhold til skole, venner og familie. Det er viktig å understreke at dette bare kan bli øyeblikks-bilder. Som vi jo alt har understreket, forandrer ungdoms livsstiler seg raskt.

3 Øyeblikksbilder av ungdommers livsstil

For å få tak i disse øyeblikksbildene^{xiii} benytter vi oss av faktoranalyse, som det kalles i det statistiske fagspråket.^{xiv} Denne analysen kan hjelpe oss til å identifisere knipper av egenskaper ved de unge; den gir oss oversikt over samvariasjonsmønsteret til et bestemt antall egenskaper (variabler). Resultatet av denne analysen avhenger av hvor mange og hvilke egenskaper ved ungdommene vi ønsker å belyse, samt hvor mange dimensjoner vi ønsker å dele materialet opp i (hvor mange faktorer vi ønsker analysen skal konsentrere seg om).

Til tross for sine begrensninger gir øyeblikksbildene viktig informasjon. De kan gi oss kunnskap om **mulige** kombinasjoner av stiler og vaner ved de unge - en kunnskap som vil være svært viktig om det offentlige ønsker å komme i en konstruktiv dialog med ungdommen. På bakgrunn av viten om ungdommens livsstil må det være et mål å kunne bidra til kulturell kreativitet og en konstruktiv utvikling av ungdommers identitet og fellesskap.

Vi tenker oss også at de unge kan være tilknyttet ulike stiler i ulik grad og til ulik tid, og forestiller oss (ihvertfall) 3 analytiske tilnærminger for hvordan den enkelte kan velge å posisjonere seg med tanke på stilvalg og intensitet. Disse analytiske tilnærmingene har vi valgt å kalle ungdommens *posisjoneringsstrategier*:

- i. Den rendyrkede varianten. Her finner vi ungdom som har sterk tilknytning til stilen, og som gjerne tilhører dens "indre krets" i miljøet om man vil. Vi kan tenke oss at de i større grad enn andre, vil være preget av den stilen de identifiserer seg med. Vi kan for øvrig også tenke oss en annen utgave av denne varianten; nemlig de som gjør alt fullt og helt - ikke stykkevis og delt. Dvs. de som gjerne skifter fra den ene til den andre stilen, men som gjør det like intenst hver eneste gang.
- ii. De som beveger seg i ytterkanten av flere stiler. Her tenker vi på de som går fra det ene til det andre miljøet, gjerne som en slags nysgjerrig snusing eller ustadig søken og med en noe sterkere tilknytning til én eller flere hovedstiler.
- iii. De som er sterkere involvert i flere stiler, og som dyrker og identifiserer seg med flere.

Vi kan også i bunn for disse posisjonierungsstrategiene, forestille oss at forvirring og søken er mer fremtredende jo yngre man er. Altså at man med stigende alder foretar noen valg i forhold til hvordan man ønsker eller ikke ønsker å være eller fremstå overfor andre. Å knytte seg opp mot en stil - et image om man vil -, dreier seg for alle unge om å skape eller gi seg selv en egen identitet - sett i forhold til fellesskapet og gjerne sammen med andre unge. Man må lære seg å være det man gir seg ut for å være. Det handler om læring av roller, - og ikke minst - det å klare å fremstå som (selv)sikker i sin utøvelse av den rollen man besitter eller gjerne vil besitte (Goffman 1959).

Idet vi nå begrepsfester disse fritids-/livsstilene på grunnlag av et statistisk materiale, må vi derfor hele tiden ha denne ungdommenes søkende ustadighet i bakhodet. Ungdommene er stadig på jakt og åpne for nye uttrykk, noe som gjerne kan tilsløres i en noe statisk, statistisk tallverden.

I selve faktoranalysen har vi valgt å ta utgangspunkt i ungdommenes rusbruk (alkohol, hasj og annen narkotika), og hva ungdommene driver på med i fritiden sin - relatert til den siste uken, måneden og året. Til sammen dreier dette seg om ungdommenes svar på 58 spørsmål angående deres fritidssysler.^{xv} Det er viktig å ha in mente at det ikke er ungdommene selv vi grupperer. En stil/gruppe sier oss bare noe om hvilken tendens det er til at noen sammenhenger oftere går sammen enn andre. Stilene/sammenhengene gir forhåpentligvis mening i den forstand at ungdommen selv vil kunne kjenne dem igjen, og blir mer som typologier eller karikaturer å regne enn virkelige beskrivelser av hvordan verden faktisk er. I det følgende konsentrerer vi oss først om hele ungdomsgruppen under ett, for deretter å si noe om stilene forandrer seg etter kjønn.

3.1 Hele ungdomsgruppen

Å sette klare skiller mellom stilene er ikke mulig og heller ikke ønskelig. Idet vi videre begrepsfester stilene må vi huske på at trendene og ungdommens egen innstilling til dem forandrer seg fort. Mange vil nok befinne seg i grenseoppgangene mellom dem, skiftende fra den ene til den andre eller som en blanding av flere. Og vi finner også liknende egenskaper i flere og ulike grupper. Og nye oppstår sannsynligvis hele tiden.

Uansett; blant ungdommen generelt har vi begrenset oss til å beskrive fem forskjellige stiler - med andre ord de 5 første faktorene dataprogrammet skiller ut for oss.^{xvi} Disse har vi valgt å gi følgende navn - navnene er basert på hva disse ungdommene stort sett driver med i fritiden sin: “Driftere”, “kulturrikene”, “blanda drops”, “de streite” og “datanerdene”.

3.1.1 “Driftere”

Disse ungdommene skårer høyt på fritidssysler som å gå på kafé/snackbar, dra til byen eller nærmeste sentrum, stå og henge på et gatehjørne, kiosk e.l., og de bruker mye tid sammen med venner - enten hjemme eller ute. De er ofte å finne på diskotekene, houseparties, rock- eller popkonserter, hører en god del på musikk og de skårer høyt på bruk av alkohol. Vi finner ellers en svak sammenheng med hasjbruk men ingen sammenheng med bruk av andre narkotiske stoffer. De “fyker mye ute” - stilen samvarierer negativt med å tilbringe kvelden hjemme (enten alene eller med familie) -,

og de er heller ikke spesielt glad i å gjøre lekser. Stilen er forbundet med det å farte/drive omkring (derav navnet “driftere”) og man er opptatt med sine spesielle ungdomsting - ikke voksne- eller familieting. Kort sagt; de er sosiale og trendy og stort sett opptatt av å være det. Stilen er heller ikke forbundet med aktivitet på den organiserte lag-, forenings- eller treningsfronten.

3.1.2 “Kulturfrikene”

Denne stilen er relatert til de såkalt “finkulturelle” aktiviteter. Aktiviteter med et vidt spekter, men som for mange antakelig skulle være gjenkjennelige som del av én stil. Stilen er forbundet med å spille et instrument, gå på øving, drive med dans/jazzballett/aerobic/folkedans, være med i musikkskolen, gå på biblioteket, spille selv eller gå i teater, gå på revy, museum, klassiske og kirkelige/gospel konserter. Man er gjerne medlem av et lag eller en forening og skårer lavt på bruk av alkohol, hasj og andre narkotiske stoffer (ingen sammenheng for noen av dem). Av dette kan vi imidlertid *ikke* slutte at “ungdom som går på musikkskolen eller spiller et instrument *ikke* drikker, røyker hasj eller bruker narkotiske stoffer”. For det gjør de (også), men ikke i samme utstrekning som er/kan være forbundet med andre stilarter. Eksempelvis er sammenhengen mellom variablene alkoholbruk og det å gå på musikkskolen svakt negativ. Det antyder at jo sterkere tilhørighet ungdommen har til musikkskolen, jo sjeldnere drikker de. Men, selvfølgelig, vi vil kunne finne eksempler på det atypiske innen dette miljøet som i alle andre.

I all letingen etter ulike stiler blant Sandnesungdommen, ser dette ut til å utgjøre en av de mest stabile. Vi finner den i alle analyser, men blant jentene i en slags todelt variant. De som stemmer vel overens med dem ovenfor, og som selv er aktivt utøvende amatører innen musikk eller teater. I tillegg kommer de som ikke driver aktivt med musikk eller teater selv, men som gjerne tegner, maler og skriver dikt hjemme på egenhånd og som gjerne oppsøker diverse kulturarrangementer (teaterforestillinger, museum, kunstutstillinger etc.). Dette kommer vi nærmere inn på senere.

3.1.3 “Blanda drops”

Denne stilen kan til en viss grad minne om den vi har beskrevet hos “drifterne”. De henger også en del rundt omkring, reiser til Stavanger/sentrum i fritiden - spillehallen på Kvadrat er også populær -, de er ikke spesielt glad i å gjøre lekser, og vil også være å finne på houseparties. Navnet “blanda drops” henger imidlertid sammen med at de synes å utgjøre en nokså uensartet gruppe, som allikevel har en del fellestrekk (da de statistiske sammenhengene mellom det de holder på med er såpass sterke). Her finner man dem som driver med kampsport- eller selvforsvarstrening og trening på helsestudio, bil- og motorsykelkjørerne (og naturlig nok de som “skrur” på biler/motorsykler), samt skaterne og rollerbladerne. Dimensjonen skårer høyt på alkohol-, hasj- og annen narkotikabruk, og de er heller ikke (som drifterne) noe særlig familie- eller kulturorienterte. Stilen er heller ikke forbundet med aktivitet på andre fronter enn de som er nevnt ovenfor. Med andre ord står den uorganiserte fritiden i høysetet.

3.1.4 “De streite sportsfolka”

Under den fjerde stilen finner vi egenskaper ved ungdommen som er relatert til sterk familieorientering og pliktoppfyllende holdninger - en slags form for “skikkelighet”. De besøker naboer og familie, hjelper til hjemme, gjør lekser (svak sammenheng), gjør en del ting sammen med mor eller far, de trimmer på egenhånd og er med i idrettslag. De er også (sannsynligvis av sistnevnte grunn) å finne som tilskuere på diverse friidrettsarrangement. Der finnes også en svak sammenheng med å gå turer i skog og mark og å gå på diskotek. De ser for øvrig ikke ut til å være noe særlig ute med venner (noe kun “drifterne” skårer høyt på). Stilen er heller ikke forbundet med bruk av alkohol, hasj og annen narkotika.

Som en slags “stikkprøve” sjekket vi sammenhengen mellom rusbruk og det å besøke familie den siste uken. Vi fant da følgende tendenser: Det ser ut for at av de som besøker familie er gruppen av de ‘nesten aldri-drikkende’ større enn generelt sett. Isolert finner man imidlertid ikke flere avholdsungdommer her enn blant resten. For hasjbruk finner vi følgende tendens: Jo oftere du har besøkt familie den siste uken, jo større sjans for at du ikke har røyket hasj de siste 12 månedene. Sammenhengen er her sterkere enn tilfellet er for alkoholbruk, men å besøke familie er selvfølgelig ikke noe ekskluderingskriterie for å røyke hasj i det hele tatt. Et noenlunde likt mønster, som forannevnte, finner vi også for annen narkotikabruk.

Det er heller ikke slik at de som er aktive innen idrett (idrettslag) ikke drikker, røyker hasj eller bruker andre narkotiske stoffer. For alkoholbruk finner vi en omvendt tendens - det er færre som er avholdne i idrettsmiljøet enn utenfor, men andelen som drikker veldig ofte i idrettsmiljøet er mindre enn ellers, og det brukes noe mindre hasj og annen narkotika her blant idrettslagsungdommen.

3.1.5 “Datanerdene”

Som med kulturfrikene ser også datanerdene ut til å utgjøre en forholdsvis stabil stil. Vi finner alltid noen som skårer felles og sterkt på dataspill, bruk av internett, og vanlig bruk av data, men den ser i større grad ut til å være en gutte- enn jenteaktivitet^{xvii} - en større andel gutter enn jenter er opptatt av data -, men som vi skal se finnes denne gruppen også blant jentene.

Imidlertid finner vi under denne dimensjonen få sterke sammenhenger med andre fritidssystemer enn data; TV- og videotitting er noen av de få. Om vi vender godsiden til, kan vi si at den er svakt forbundet med rollerblades, kinogåing og det å spille en eller annen form for spill. Stilen er heller ikke forbundet med bruk av rusmidler. Alkohol-, hasj og annen narkotika finnes imidlertid også i disse miljøene. Om vi sjekker sammenhenger for enkeltvariable - er bildet langt fra entydig.

Et mye omdiskutert tema den siste tiden, har vært databrukernes noe ensomme og ‘asosiale’ tilværelse, samt at denne gruppen oftere føler seg deprimerte enn ungdommer flest. Vi undersøkte derfor enkelte variable i denne stilen opp mot vennemønstre. Jo oftere man har vært på internett siste uken, jo større sannsynlighet er det for at ungdommen ikke tror han vil få besøk av venner hvis han/hun er syk. Forskjellene er imidlertid ikke dramatisk store, men de sier noe om en tendens. I forhold til hvilke typer

venner de har, skiller de seg imidlertid ikke vesentlig fra andre ungdommer. Tilknytningen til vennene kan imidlertid se ut til å være svakere enn for de som 'tilbringer mesteparten av kvelden ute sammen med venner' (som kun "drifterne" skårer høyt på). Jo oftere du er ute sammen med venner om kvelden - jo større sjanse er det for at du regner med besøk når du er syk.

3.2 Kjønnede ungdomsstiler?

Kjønn er en ofte og yndet brukt forklaringsvariabel i samfunnsvitenskapen. Vi antar ofte at biologisk kjønn får sosiale og strukturelle konsekvenser i den forstand at kjønn forklarer en del samfunnsmessige forskjeller mellom gutter og jenter, kvinner og menn. Vi har allerede i gjennomgangen av rusmønstrene demonstrert at enkelte forskjeller finnes, selv om de ikke er dramatiske. Av denne grunn ønsket vi også å undersøke om der blant Sandnesungdommen finnes noe vi kunne kalt en kjønned livsstil? Det er ikke sikkert dette gir mening i det hele tatt, men la oss undersøke.

Vi holder oss fremdeles til faktoranalysen og de samme variablene. Forskjellen ligger kun i at vi gjør to separate analyser - en for guttene separat (alle aldersgrupper) og en for jentene (alle aldersgrupper) - for deretter å analysere eventuelle forskjeller i det som kommer opp.

3.2.1 Jentene^{xviii}

Vi var tidligere inne på at det for jentenes del fantes noe slikt som to grupper "finkulturstiler", hvor skillet gjerne går på om du er aktivt utøvende eller ikke. Utøverkriteriet har vi relatert til det å "gå på øving, musikkskolen eller spille teater. På den andre siden må også den andre gruppen kunne anses som en slags utøvere, men utøvingen er relatert til det private og hjemmefronten (tegnet, malt eller skrevet dikt hjemme eller på egenhånd). Den utøvende gruppen er nok mer renskåren i sin stil enn de andre i den forstand at de skårer på flere av kulturvariablene. Den førstnevnte skårer også høyt på "rollespill". Ingen av stilene er for øvrig forbundet med alkohol-, hasj- eller narkotikabruk, selv om vi også her som i det foregående vil måtte nyansere om vi går litt mer konkret til verks; alkoholen, hasjen og narkotikaen finnes nok også blant disse jentene, men ikke i så sterk grad som blant enkelte andre. Den ikke-utøvende kulturelle stilen er eksempelvis negativt forbundet med å "dra til Kvadrat på spillehall", som igjen er forbundet med rusbruk generelt.^{xix}

For øvrig skiller ikke jentene seg så mye fra de andre "stilene" vi har beskrevet som felles for hele ungdomsgruppen: Vi finner igjen "drifterne", datafrikene og den streite sportsstilen. Noen variasjoner finnes imidlertid: Datastilen blant jentene er forbundet med en del flere/andre egenskaper enn for hele ungdomsgruppen totalt. Denne stilen samvarierer ikke *bare* med dataaktiviteter, men også det å besøke familie (litt svak sammenheng), gå på rollerblades (også svak sammenheng) og det å skru på bil, moped eller motorsykkel. På mange måter det vi samlet kunne kalle 'klassiske gutteaktiviteter', og som vi ser at en større andel gutter enn jenter generelt sett driver med - altså en slags "guttete jentestil" om man vil (foruten 'det å besøke familie' som er en mer kjønnsnøytral aktivitet).

3.2.2 Guttene^{xx}

Stilene blant guttene holder seg også nært det vi beskrev for ungdomsgruppen totalt. Vi finner igjen 'drifterne', 'kulturguttene', 'datanerdene' og 'de streite sporstfolka'.

Drifterne, kulturguttene og de streite sportsfolka skårer likt på de samme egenskapene som for ungdom flest. Datanerdene blant guttene er lik den vi fant for ungdom flest; altså noe mer renskåren enn for jentenes del. 'Blanda drops' stilen finner vi også, men i en noe annerledes og merkelig variant. Faktorene samvarierer her sterkt med kampsport, helsestudio, dans/jazzballett/aerobic, hester/riding, skru på bil/motorsyssel, spille rollespill, samt *bruk av andre narkotiske stoffer*. Denne gruppen syntes vi ble for sprikende, og skjønnte aldri helt hva det var som utgjorde den *underliggende felles dimensjonen* for denne stilen? Vi grep derfor fatt i den sterke sammenhengen med 'bruk av andre narkotiske stoffer', for å sjekke om denne sammenhengen kunne gi oss en pekepinn.

Før vi starter dette resonnementet, ønsker vi først å gjøre oppmerksom på at det totalt i hele undersøkelsen er 75 personer (3,1 % av alle ungdommene) som oppgir å ha brukt andre narkotiske stoffer. Vi var også tidligere inne på at dette måtte tenkes som at *minst* 3,1 % av ungdommene hadde prøvd andre stoffer, p.g.a. en nokså høy andel manglende svar på dette spørsmålet. Bruken av andre narkotiske stoffer må heller ikke ses på som noen entydig forklaringssegenskap for hva som kjennetegner denne stilen/dimensjonen.

I den videre sjekken av annen narkotikabruk opp mot de ovenfornevnte høyst ulike fritidssystemene, klarte vi å identifisere ihvertfall noe av rasjonalet for hvorfor ungdommene skåret på så høyst ulike fritidsmønstre. Utviklingstendensen for bruk av andre narkotiske stoffer ser ut til å være en fellesnevner. Guttene som måtte drive med hester, kampsport, jazzballett, helsestudio, skru på bil og spille rollespill har alle det til felles at jo oftere de går i disse ulike miljøene i løpet av en uke, jo større andeler av ungdommene har brukt andre narkotiske stoffer.

Blant de som går på helsestudio og bilskruerne finner vi eksempelvis store deler av de som bruker andre narkotiske stoffer i det hele tatt; i hver av gruppene finner vi 29 personer (brukergruppen utgjør totalt 75 personer). Av de som har vært på helsestudio mellom 5 til 7 dager den siste uken har hele 26,7 % brukt andre narkotiske stoffer de siste 12 månedene. Den samme tendensen finner vi også for de øvrige fritidssystemene. De ulike miljøene må heller ikke tenkes som vanntette skott; mange holder på med ulike og overlappende aktiviteter.

Det kan derfor se ut som om man her finner to sammenfallende tendenser: Forholdsvise mange av brukerne går i disse miljøene, samt jo mer tid man tilbringer der jo større er sjansen for at man har brukt et narkotisk stoff. Vi må imidlertid ikke se oss blinde på at det bare er her de går eller at det er dette narkotikabrukerne holder på med. Blant de som tilbringer kveldene ute sammen med venner finner vi eksempelvis 28 personer som har brukt annen narkotika veldig ofte de siste 12 månedene (mer enn 6 ganger). Den samme tendensen finner vi i fritidsklubbene og i lag/foreningene. Så de andre narkotiske stoffene finnes i de fleste fritidsmiljøene (eller man finner brukere som går i dem). Det ser nesten ut for at det kun er de asosiale aktiviteter og idrett som "beskytter" mot bruk av andre narkotiske stoffer, og ikke hvilken som helst asosial aktivitet eller idrett, men lekselesing, tv-titting og trening i idrettslag ser ut til å ha en motsatt tendens.

4 Oppsummering av hovedtendenser

Rusbruk

Alkoholbruken ser ut til å gå nedover i Sandnes som på landsbasis, men en større andel 15- og 16-åringer i Sandnes har noen gang smakt alkohol sammenliknet med landsgjennomsnittet. Kjønn ser ut til å ha en viss betydning for alkohol- og narkotikabruk, men tendensene er ikke entydige. En større andel gutter enn jenter har noen gang drukket alkohol og brukt hasj/andre narkotiske stoffer. Det er også guttene som bruker alkohol, hasj eller annen narkotika oftest. I forhold til den minimale eller mer moderate alkoholbruken er imidlertid bildet noe mer broket; en større andel gutter enn jenter drikker nesten aldri og en mindre andel gutter enn jenter drikker moderat.

Hvor ofte man drikker, røyker/har tilgang på hasj eller bruker andre narkotiske stoffer, ser også ut til å variere etter hvor man bor (uten at vi har gått inn på hva dette kan skyldes), og jo eldre man blir, jo større sjanse er det for noen gang å ha drukket, røykt hasj eller brukt andre stoffer de siste 12 månedene. På bakgrunn av tilgjengelighet og bruk, ser det også ut for at både narkotika og alkohol inngår som en bestanddel i mange ungdommers liv. Dette trenger ikke bety at verken alkoholen eller hasjen/narkotikaen representerer noen fare for at ungdommene spaserer ut i noen “down and out - sfære” og blir værende der. Imidlertid bekreftes også den leie tendensen her - som i andre studier - at man finner sterke sammenhenger mellom alkohol-, hasj-, annen narkotikabruk og kriminalitet/vold.

Livsstiler

På bakgrunn av faktoranalyse har vi identifisert fem ulike fritidsstiler blant ungdommen i Sandnes som vi har tildelt følgende navn: Driftere, kulturfriker, blanda drops, de streite sportsfolka og datanerdene.

Drifterstilen er preget av en noe omflakkende tilværelse. De reiser mye til byen/sentrum, nærmeste sentrum/Stavanger og de er høyst sosiale. De tilbringer mye av fritiden ute blant venner, på houseparties, diskotek etc., og driver helst med sine trendy ungdomsting, ikke voksen- eller familieting. De synes i liten grad å drive med noen form for organiserte fritidssysler og bruker tilsynelatende liten tid på lekselesing. I forhold til rusbruk skårer stilen høyt på bruk av alkohol, mindre på hasj og utviser ingen (statistisk) sammenheng med bruk av andre narkotiske stoffer. Dette betyr, som sagt, ikke at bruken av hasj og annen narkotika er fraværende.

Kulturfrikene er preget av eller ser ut til å identifisere seg nokså sterkt med den mer “finkulturelle” stilen. De er helst utøvere selv (enten musikk eller teater) og er ofte å finne på konserter (klassiske/gospel), revy, teater, museum etc. Stilen er ikke forbundet med noen form rusbruk.

I den midterste gruppen finner vi de vi har kalt “blanda drops”. Ungdommer som skårer likt på høyst forskjellige aktiviteter, men som allikevel ser ut til å ha en del felles. På flere områder har de også en del fellestrekk med drifterne, idet de også er mye på farten, og er lite familie- og skoleorienterte. Uorganisert fritid er også et stikkord. Stilen er sterkt forbundet med alle typer rusmidler.

Blant de streite sportsfolka finner vi de som driver med trening i idrettslag, er sterkt familieorienterte, pliktoppfyllende, trener på egenhånd og gjerne er å finne som tilskuer på et eller annet friidrettsarrangement eller på diskotek. Stilen er generelt sett ikke forbundet med rusbruk. Imidlertid finner vi at en mindre andel blant disse ungdommene er avholdne til alkohol, men at færre av dem drikker ofte.

Datanerdstilen skårer høyt på alt som naturligvis har med data og internet å gjøre, men er også, om enn noe svakere, forbundet med TV- og videotitting, rollerblades, å gå på kino og å spille en eller annen form for spill. Databrukerne ser også ut til å ha en svakere tilknytning til venner enn det eksempelvis drifterne har. Stilen viser generelt sett ingen sammenheng med rusbruk, men om vi går mer konkret til verks, ble bildet noe mer komplisert. Rusmidlene finnes derfor selvfølgelig også her.

Vi fant ingen dramatiske, men noen, variasjoner i fritidsstil etter om man er gutt eller jente. Hos jentene kom vi over drifterne, 2 varianter av kulturfrikene, datanerdene og streite sportsjenter. Gruppen 'blanda drops' oppdaget vi ikke her. Datajentene skåret også på andre aktiviteter enn kun de data-, tv og videoorienterte, som å besøke familie, gå på rollerblades og skru på bil, moped eller motorsykkel.

“Guttestilene” skilte seg ikke vesentlig ut fra ungdommen generelt sett, men vi fant en noe annen variant av 'blanda drops' gruppen. Vi fant det først noe merkelig at gutter som drev med så forskjellige fritidsaktiviteter som jazzballett, helsestudio, kampsport og riding skulle bli plassert under samme stil. Vi sjekket dette opp mot bruk av andre narkotiske stoffer, da gruppen skåret høyt også på dette, og oppdaget at forholdsvis mange av narkotikabrukerne går i disse miljøene og at sjansen for å ha brukt annen narkotika enn hasj de siste 12 månedene minker jo mer tid man tilbrakte i disse miljøene i løpet siste uken.

5 AVSLUTNING

I denne artikkelen har vi beskrevet mønstre i ungdoms rusmiddelbruk og skissert enkelte øyeblikksbilder av ungdommenes fritidsstiler, hvor koblinger mellom ulike fritidsaktiviteter, relasjoner til venner/familie og rusmiddelbruk har stått sentralt.

Den kommunale politikken rettet mot ungdom, bygger ofte på forestillinger om klare skiller mellom ungdom med ulik problembelastning. Man plasserer derfor ofte ungdom, fordomsfullt vil kanskje mange og særlig de unge si, langs en rusdimensjon, hvor man forutsetter at rus er den tydeligste og mest entydige indikatoren på hva som kjennetegner de unges liv. Man tenker så ofte videre at kommunens oppgave hovedsakelig er å rehabilitere eller forebygge. Underlig nok er til og med kommunens kulturpolitikk overfor ungdom, preget av en slik holdning.

En god kommunal politikk forutsetter en god dialog mellom ulike ungdommer og kommunale instanser. Ettersom rusmiddelvanene blir mer varierte, endrer seg raskt og inngår i ulike livsstiler, vil en slik endimensjonal tenkning stå i veien for å utvikle en slik dialog.

En god dialog vil ha to formål. For det første vil den gi kommunale instanser bedre innsikt i og forståelse for de sammensatte og raskt skiftende stil-elementene og livsbetingelsene som er med på å forme ungdoms måter å leve sine liv på. For det andre vil den kunne åpne opp for å kunne vurdere ungdommers livssituasjon og livsstil ut fra flere dimensjoner, der både konstruktive og destruktive elementer inngår.

Med et slikt utgangspunkt, vil en bedre kunne overveie hvilken politikk (innenfor helse/sosial, kultur, skole o.a.) som kan bidra til å styrke ungdoms muligheter for selv å fremme de konstruktive elementene i sin egen livsstil. Dette er et perspektiv som ofte glemmes i den tradisjonelle forebyggende og rehabiliterende tankegang. Men da må en også være villig til å se de konstruktive og kreative elementene i livsstilen hos ungdommer som velger andre rusmiddelvaner enn de som ellers aksepteres i samfunnet.

6 Litteraturliste

Bakken A. (1998): *Ungdomstid i storbyen*. NOVA-rapport 7/98.

Daatland C., Rasmussen M., Kleppe L.N., Larsen J., Tunglund E., Stevenson B. (1998): "Ungdomsundersøkelsen i Hå 1998. Bruk av rusmidler blant skoleelevene i Hå".

Hegna K. (1996): *Koss har me det? Ungdomsundersøkelsen i Stavanger 1995*. Rapport UNGforsk 1996 nr 1.

Hegna K. og Vestel V. (1997): *Med ungdom i sentrum - om trivsel, rusmidler og sentrumsbruk blant ungdom i Bergen*, NOVA-rapport 8/97.

Maffesoli M. (1996): *The Time of the Tribes*. Sage Publications.

Pape H. (1996): "Alkoholens gleder og farer i ungdomstiden", kapittel 9 fra Pedersen og Waal: *Rusmidler og veivalg*. Cappelen Akademisk Forlag.

Pedersen W. (1998): *Bittersøtt*. Universitetsforlaget.

Rusmidler i Norge 1997. Rusmiddeldirektoratet og Statens institutt for alkohol- og narkotikaforskning.

Sande A. (1995): "The Liminal Fase in "Rite of Passage" to Adulthood. NF-rapport 12/95. Nordlandsforskning.

Smith-Solbakken M. og Tunglund E. (1996): "Stoffmisbruker - talent eller klient", kapittel 18 fra Pedersen og Waal: *Rusmidler og veivalg*. Cappelen Akademisk Forlag.

Ung i Sandnes. En undersøkelse blant ungdom i alderen 13-16 år. Sandnes kommune 1998.

Vestel V., Bakken A., Moshuus G., Øia T. (1997): *Ungdomskulturer og narkotikabruk*. NOVA Temahefte 1/97. Tidligere utgitt som vedlegg til Stortingsmelding nr. 16 1996/97.

Willis Paul (1977): *Learning to labour. How Working Class Kids get Working Class Jobs*. Farnborough. Saxon House.

- ⁱ “Studenter og rus”. Initiativtakere: Helsetjenesten og Sosionomtjenesten ved Studentsamskipnaden i Oslo og studentene selv.
- ⁱⁱ For perioden 1971-1985 er det sendt ut spørreskjemaer til vel 2000 norske ungdommer i alderen 15-19 år om deres alkoholbruk. Fra 1986 og 1990 har man på liknende vis spurt ca. 3000 ungdommer i aldersgruppen 15-20 år. Fra 1986 av har man også inkludert bruk av andre typer rusmidler. Marihuana/hasj/cannabis, sniffing, amfetamin o.l., kokain el. “crack”, LSD, ecstasy og heroin o.l.
- ⁱⁱⁱ Den siste undersøkelsen i Hå kommune viser for øvrig en motsatt tendens; drikkefrekvensen blant ungdommen øker. Økningen er her for alle kategorier av alkoholbruk - utenom de som drikker jevnt hver uke (har sunket noe). Jentene drikker noe sjeldnere enn guttene (Ungdomsundersøkelsen i Hå:8).
- ^{iv} Den nyeste landsomfattende statistikken tar som sagt for seg ungdom i en høyere aldersgruppe (15-20 år) enn i Sandnesundersøkelsen, hvor brorparten av ungdommene befinner seg i aldersgruppen 13 til 16 år.
- ^v Sammenhengen mellom de to variablene ‘alkoholbruk og alder’ er sterk. Pearson’s R = 0,397. Signifikans = 0,000.
- ^{vi} Ofte = Fra 6 opptil 50 ganger de siste 12 månedene. Veldig ofte = Mer enn 50 ganger de siste 12 månedene.
- ^{vii} Gamma = - 0,443.
- ^{viii} Karakterfordelingen ser ellers ut til å være nokså normalfordelt. Normalfordelingen brytes imidlertid idet vi trekker inn bruk av hasj.
- ^{ix} Pearson’s R = 0,053. Gamma = 0,263. Signifikans = 0,01.
- ^x Korrelasjoner: Alkohol og hasjbruk: Pearson’s R = 0,438. Signifikans = 0,000. Alkohol og andre narkotiske stoffer: Pearson’s R = 0,300. Signifikans = 0,000. Hasj og andre narkotiske stoffer: Pearson’s R = 0,643. Signifikans = 0,000.
- ^{xi} Vært i slåsskamp med eller uten våpen, hærverk, truet seg til penger og innbrudd for å stjele noe.
- ^{xii} “Hasjbruk er knyttet til overhyppighet av sosiale problemer som kriminalitet, redusert funksjonsnivå i utdanning og arbeid og ustabile samlivsforhold” (Pedersen 1998:115).
- ^{xiii} Tormod Øia gjør noe liknende i sin bok *Norske ungdomskulturer* (1994) og i oppfølgeren *Ungdomskulturer og narkotikabruk* (1997). Han deler her norsk ungdom inn i 5 hovedgrupper etter hvordan de skårer på ulike holdningsvariable. Ungdomsgruppene benevner han som: Radikal motkultur, Mainstream, Tradisjonisme, Trendy og Høyrepopulisme.
- ^{xiv} Vi har her benyttet det som kalles ‘Principal component analysis’, som er basert på prinsippet om samvariasjon mellom en rekke variabler. Utgangspunkt for analysen er korrelasjonsmatrisen med 1 i diagonalen (dvs. total variasjon). Vi har satt som kriterium at korrelasjonene må ha en styrke på minst 0,4 for at sammenhengen skal bli vurdert som interessant/sterk nok.
- ^{xv} Spørsmålene: “Her er nevnt en del ting som du kan bruke fritiden din til. Tenk tilbake på **siste uke, siste 7 dager**” 40 variable, “Hvor ofte har du gjort følgende ting i løpet av den **siste måneden - de siste**

---

30 dager?” 7 variable og “Hvor ofte har du gjort følgende ting i løpet av det siste året - de siste 12 månedene?” 8 variable.

^{xvi} Disse 5 faktorene har en forklart varians på 28,2 %. Maskinene lister i det hele tatt opp 58 faktorer som jo lenger man kommer ut forklarer mindre og mindre av forskjellene i variablenes variasjon. Dette tyder imidlertid på at ungdomsgruppen også er mye mer nyansert enn det som vil komme frem i denne fremstillingen. Eigenvalue: 1. faktor = 5,158. 2. faktor = 4,144. 3. faktor = 2,816. 4. faktor = 2,150. 5. faktor = 2,091.

^{xvii} 53,8 % av guttene har vært på internett siste uken - mot 73,1 % av jentene.

^{xviii} Vi har også i denne faktoranalysen bedt programmet om å konsentrere seg om de første 5 første faktorene/dimensjonene. For de spesielt interesserte kan det nevnes at disse fem faktorene ga en forklart varians = 27,5 %. Eigen value: 1. faktor = 5,093. 2. faktor = 4,063. 3. faktor = 2,916. 4. faktor = 1,987. 5 faktor = 1,881.

^{xix} Korrelasjoner (Pearson's R) for sammenhengen mellom “Å dra til Kvadrat på spillehall” og “hasjbruk” = 0,39, “alkohol” = 0,23 og “andre narkotiske stoffer” = 0,25.

^{xx} 5-faktoranalysen ga for guttenes del en forklart varians = 29,9 %. Eigen value: 1. faktor = 5,627. 2. faktor = 4,054. 3. faktor = 2,861. 4. faktor = 2,684. 5. faktor = 2,096.